

Gerda van Wageningen
Idylle aan het water

TRILOGIE

IDYLLE AAN HET WATER

Gerda van Wageningen

Idylle aan het water
Trilogie

Altijd leeft de rivier

Woelige wateren

Bij storm en ontij

Z&K

Uitgeverij Zomer & Keuning

ISBN 9789401911221
NUR 342

© 2017 Uitgeverij Zomer & Keuning
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht

Omslagontwerp en artwork Mark Hesseling, Wageningen
Omslagfoto Serg Zastavkin @ Shutterstock

Oorspronkelijke uitgave *Altijd leeft de rivier* © 1995
Oorspronkelijke uitgave *Woelige wateren* © 1996
Oorspronkelijke uitgave *Bij storm en ontij* © 1997

Deze trilogie verscheen in eerste druk in 2000 bij Uitgeverij Kok, Kampen

www.gerdavanwageningen.nl
www.zomerinkeuning.nl

Alle rechten voorbehouden

ALTIJD LEEFT DE RIVIER

Hoofdstuk 1

Met zijn vijven stonden ze aan de reling van het beurtschip dat met strak gebolde zeilen over de rivier voer. Het water rook fris, maar ze merkten het niet. Het schippersknechtje putte een emmer water uit de Dordtse Kil, water dat zo helder was dat de passagiers op het overvolle scheepje het zonder bezwaar op konden drinken. Maar de vijf aan de reling voelden geen dorst, hoewel ze sinds de vroege morgen alleen maar een kale snede donker roggebrood hadden gegeten en een enkele slok water hadden gedronken.

Gespannen waren hun ogen gericht op het stadssilhouet in de verte. De torens van de Grote of Sint-Laurenskerk, die overal boven uitstak, de drukte van de schepen die alsmaar toenam naarmate ze de grote drukke werkstad, zoals Rotterdam ook wel werd genoemd, naderden.

De rijzige vrouw met nog bijna onmerkbaar de eerste grijze haren tussen het blond, bewoog onhoorbaar haar lippen in een woordeloos gebed, waarin ze om kracht vroeg het nieuwe, onbekende leven in de stad aan te kunnen. De man die naast haar stond bewoog niets, zijn lippen niet, zijn ogen niet en zelfs de handen die de reling omklemden niet. Naast hem stond Jan, zijn negenjarige zoon, een mager ventje dat veel te klein was voor zijn leeftijd, een kind dat getekend was door de armoede die hen net als zovele anderen naar de stad gedreven had. Zijn oudste zus Nora had beschermend haar arm om het jochie heengeslagen.

Nora Groenendijk was achttien en vond het wel avontuurlijk dat ze naar de stad gingen met niet veel meer dan de hoop dat ze daar een beter leven zouden krijgen dan ze gistermorgen achter zich gelaten hadden. Tersluiks keek ze naar Aleid, twee jaar jonger dan zijzelf, twee keer zo knap en met prachtige ogen die glommen van verwachting. Voor Aleid was deze reis een feest. In de stad wachtten haar duizend

mogelijkheden. Maar Nora was daar nog niet zo zeker van.

Nora huiverde. Ze was even blond als haar moeder, even rijzig van gestalte, haar ogen hadden dezelfde rustige blik. Maar bij moe kwam die rust van binnenuit, bij haar was het slechts schijn. Ze verlangde naar het moment dat ze ginds voet aan wal zouden zetten, in die grote stad, maar tegelijkertijd was ze er ook bang voor.

Aleid was de eerste die in beweging kwam. Ze stootte haar zus aan. ‘Ik krijg het koud,’ bromde ze. ‘En ik heb zo’n honger.’

‘Het eten is op,’ zuchtte Nora gelaten want ook haar maag rammelde hoorbaar.

De ander trok een pruillip. ‘We hadden nooit op reis moeten gaan met maar zo weinig eten bij ons.’

‘Er was niet meer. Kom.’ Ze trok Jan met zich mee. ‘Laten we wat op en neer lopen over het dek om weer warm te worden.’

Het was halverwege april in het jaar 1899. Een eeuw was bijna voorbij, een tijdperk ook, zei pa. In de nieuwe eeuw zou iedereen het beter krijgen, daar geloofde Groenendijk vast in. Hij had er genoeg van dat er ’s middags niet meer te eten was dan wat aardappelen met mosterd en azijn. ’s Avonds een kale, droge snede roggebrood. Ze hadden honger. Ze werkten zich kapot en nog hadden ze honger. Dus gingen ze naar de stad, hij zou er werk vinden in de havens die volop gegraven werden. Sinds de stad een goede verbinding had gekregen met de zee, nog niet eens twintig jaar geleden, was Rotterdam gegroeid en gegroeid en daar kwam nog lang geen einde aan. De stad werd overspoeld door sjofel uitzijnde, magere mensen afkomstig van de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden. Zelfs uit Brabant kwamen ze, de gelukzoekers met hun hoop op een beter leven. Allemaal kwamen ze naar de stad in de hoop er goedbetaald werk te vinden. Soms lukte dat, maar soms ook niet. Doch Arie Groenendijk geloofde vast in een betere toekomst waarin hij niet langer afhankelijk zou zijn van de nukken van één man: de boer. Hij was pas zevenendertig, nog in de kracht van zijn leven. Het zou hem wel lukken. Het moest lukken. Zijn gezin zou niet langer honger hoeven te lijden. Ze zouden er ginds de ruimte en de rust van het platteland wel missen, maar ze kregen er ook veel voor terug. Hij weigerde simpelweg daaraan te twijfelen. Nora en Aleid konden een

dienstje zoeken. Zijn vrouw kon zo nodig wasvrouw worden. Ze zouden het goed hebben en Jan, zijn zoon, zijn trots en zijn stamhouder, zou niet langer ingevallen wangen hoeven hebben. Zijn bleke, bijna doorschijnende witte huid baarde Groenendijk zorgen en het kind had altijd donkere kringen onder zijn ogen. Jan zou rozig gezond worden zoals andere jongens, buiten spelen en kattenkwaad uithalen in plaats van huilend aan zijn moeders rokken hangen. En hijzelf zou niet meer hoeven buigen voor die trotse boeren die een arbeider behandelden als nog minder dan de vette varkens die in de modder langs de sloot scharrelden.

De meisjes hadden hun broertje tussen hen in genomen, het jochie zweeg en luisterde gelaten naar het drukke gekwebbel over zijn hoofd heen. Het was vooral Aleid die zich liet horen, zij had altijd het meeste spraakwater zoals moe zei. ‘Ik zoek een dienstje bij een rijke familie,’ grinnikte Aleid onbekommerd. ‘Dan heb ik elke dag genoeg te eten en een heerlijk zacht bed om in te slapen. Als het even kan maak ik de zoon des huizes het hoofd op hol, zodat ik rijk kan trouwen en een heuse dame word.’

Nora gierde het uit van de lach. ‘Toe maar. Alsof rijke jonheeren staan te popelen om te trouwen met dienstbodes die rafelige kleren dragen zoals wij, die ruiken naar zweet omdat we maar één verschoning hebben.’

‘Jij bent veel te praktisch,’ meende de jongste van de twee gezusters. ‘Droom nu eens lekker weg, Noor, denk er eens aan dat het etenstijd is en dat er vlees op je bord ligt en ook nog eens groente. Dat je net zoveel kunt eten als je wilt. Dat we in een huis wonen waar de wind niet door de gaten in het dak giert. Dat zijn heerlijke dromen hoor.’

‘Dat van die wind was de schuld van de boer,’ antwoordde de praktische Nora even nuchter als altijd, terwijl de lach opnieuw plaatsmaakte voor de vertrouwde ernstige blik in haar ogen. Ze dacht terug aan wat ze achter zich gelaten hadden. Een paardenknechtshuisje, zoals dat heette, waarin zich een kamer bevond met aan weerszijden een bedstee, een voor pa en moe, de andere voor Jan omdat die zo vaak ziek was. Zelf had Nora jarenlang met Aleid op zolder geslapen, op een paar oude strozakken tussen de aardappelen die ze achter hun huisje

op het veldje verbouwden om te eten te hebben. Het varken dat ze mestten verkochten ze om de broodnodige kleren te kunnen kopen, wol om kousen te breien, stof om rokken te naaien, baai en meer dat nodig was om eenvoudig en sterk goed te naaien waar je lang mee kon doen. Ze dacht aan de boer voor wie vader jarenlang als paardenknecht gewerkt had, die hard was voor zijn personeel omdat het geld kostte, maar zijn dieren vertroetelde omdat die geld opbrachten. Moe had de boerin moeten helpen tot ze niet meer kón. Ook van de kinderen werd verwacht dat ze de handen uit de mouwen staken zonder daar extra betaling voor te krijgen. Zelfs Jantje had met de oogst zo hard moeten werken dat hij vaak gehuild had van vermoeidheid. De boerin was menselijker geweest dan haar echtgenoot, die alleen in baten en lasten scheen te denken, maar ze had niet veel kunnen verzachten onder het altijd scherpziende oog van haar man. Het was eigenlijk een akelig bestaan geweest, zonder vooruitzichten en de wetenschap dat lang niet alle boeren even gierig waren als de boer voor wie vader werkte, was op dat moment maar een schrale troost geweest.

Ze had vrijers gehad. Armoedzaaiers zoals zijzelf, maar als ze dacht aan een toekomst met een van hen had ze er niet mee door kunnen gaan. Hoe zou zo'n toekomst eruit hebben gezien, dacht ze? Een huwelijk en voor je het wist een hele reeks kinderen, armoe, altijd armoe. Honger, gesjappel om ze netjes in de kleren te houden, oud worden voor je tijd zoals pa en moe. Nee, Nora had daar geen zin in. Wat dat betref kon ze Aleid wel begrijpen met haar opmerkingen over rijk trouwen, maar Nora was nuchter genoeg om te weten dat geld met geld trouwde. Als het echt niet anders kon zou ze nog liever alleen blijven, dacht ze.

Op een dag, een paar maanden geleden, was pa er onverwacht onder het avondbrood over begonnen dat hij erover dacht om naar de stad te gaan en daar werk te zoeken. Ze waren heus de eersten niet die uit het dorp wegtrokken. Er waren er meer vertrokken uit dat kleine Zeeuwse dorp. Sommigen zelfs helemaal naar Amerika, maar daar had vader geen zin in. Er waren regelmatig mannen teruggekomen in het dorp, soms maar voor een paar dagen omdat er een oude moeder ziek geworden was. Dergelijke mannen zaten knap in de kleren, rookten

dikke sigaren en staken zo de dorpelingen de ogen uit met hun in de stad verworven rijkdom. Ze vertelden verhalen over schepen en havens, waar elke gezonde kerel goed geld verdienen kon. Verhalen die anderen tot nadenken stemden. Verhalen waar op zaterdagavond bij de dorpsbarbier, die de mannen voor een paar centen schoor voor de komende zondag, nog lang werd doorgepraat. Tot pa er op een avond dus zomaar over begon dat hij er ook aan dacht om werk te gaan zoeken in de haven.

Moe had stil geluisterd en eigenlijk alleen aan Jan gedacht. Als ze een beetje geld hadden, konden ze misschien eens met Jan naar een dokter gaan, want de jongen gedijde niet. En in de stad woonden goede dokters. In hun dorp was er ook wel een dokter, een statige deftige man die in zijn rijtuig de zieke boeren in de omgeving bezocht en die armelui wel hielp als het om leven of dood ging. Ze waren echter bang voor die deftige man met zijn voorname sikje en zijn deftige praat dat zo onbegrijpelijk klonk voor hen die opgevoed waren met het Zeeuwse dialect en die maar zo weinig naar school waren geweest. Het verstaan van die deftige taal vergde altijd veel inspanning. Dominee praatte zo als hij 's zondags tot tweemaal toe de kansel beklom om zijn gemeentelieden voor te houden hoe ze nader tot de grote Vader daarboven moesten komen. De burgemeester praatte zo en de dokter dus ook. Maar als je ziek was kwam Aai, die met de helm geboren was en die mensen of beesten genas, dat maakte niet uit, en er niet meer voor wilde hebben dan je missen kon, al was het maar een enkele borrel. Aai had genezende gaven, dat wist iedereen. Al had hij er nooit voor gestudeerd, hij streek met zijn handen over de zieke plek en wist dan wat je mankeerde, of hij kon de pijn wegnemen. Soms zei hij eerlijk dat hij er niets aan kon doen. Aai had Jan vaak geholpen. Maar moe had gelijk. Zodra daar geld voor was moesten ze eens met Jan naar een goede dokter gaan, zodat die kon zeggen wat er nu precies aan mankeerde en die dan medicijnen kon geven zodat de jongen beter zou worden.

Nora's ogen kregen een zachtere uitdrukking. Daarna, mijmerde ze verder, was alles ineens heel snel gegaan. Vader had bedankt bij de boer en daar onenigheid over gekregen zodat ze niet eens wachtten tot de eerste mei. De boer was zo boos geweest en had hen ondankbaar ge-

noemd en nog dingen die minder fraai waren, had bovendien gezegd dat ze met drie dagen zijn huis uit moesten zijn. Ze hadden bijna alles wat ze bezaten moeten verkopen om de reis naar de stad te kunnen betalen. En zelfs toen had de diaken die over de armenzorg ging er nog wat bij moeten leggen. Alleen de allernoodzakelijkste meubelen hadden ze gehouden. Het armetierige boeltje was meegegeven met een vrachtrijder en stond als het goed was op hen te wachten. Verder hadden ze alleen nog wat kleren, het goed dat ze aanhadden en hun 's zondagse kleren die vader in het valies bij zich droeg. Hij bewaakte dat valies dan ook zorgvuldig, want wat moesten ze beginnen als ze het kwijt zouden raken? Moe had nog wat brood gekocht voor onderweg en dat was het dan. Gisteren waren ze van hun dorp naar de haven bij Zijpe gelopen, want geld voor de stoomtram hadden ze natuurlijk niet. Het beurtschip zou hen de volgende morgen al vroeg meenemen, en de afgelopen nacht hadden ze in een boerenschuur geslapen, dat mocht gratis bij een van de boeren die vlak bij de haven woonde en die medelijden had met de mensen die zonder iets te bezitten naar de stad trokken. De enige voorwaarde die hij stelde was dat er niet geroookt mocht worden vanwege het brandgevaar en het sprak vanzelf dat je geen overlast mocht bezorgen. Ook die dingen hadden ze gehoord van de mannen die al voor hen aan het grote avontuur waren begonnen. Een van hen had zelfs een huisje te huur geweten, daar was hun boeltje dus naartoe gebracht.

Zodoende waren ze nu voor de tweede dag onderweg. Het was guur weer, zelfs voor april, en ze hadden honger, want vanmorgen hadden ze het laatste beetje roggebrood opgegeten en het was nu al ver na het middaguur. Maar, hield Nora zichzelf voor, ze waren eindelijk vlak bij de stad en als je er niet aan dacht, kon je de honger wel een beetje vergeten.

Het meisje snoof de lucht van de rivier op. Eindelijk liet ze zich overhalen een slokje water uit de emmer te nemen. Toen zuchtte ze eens diep en ging naast haar moeder staan die nog steeds onbeweeglijk aan de reling stond.

‘Nog even, moe. Waar zullen we straks slapen, denkt u? Onder welk van die daken staat ons boeltje op ons te wachten?’

‘Ik heb God gevraagd voor ons te zorgen, Nora. Dat zal Hij zeker doen. We moeten vertrouwen hebben. In ieder geval hebben we een huis waar we naartoe kunnen.’

‘Ja,’ antwoordde Nora met een rood hoofd. Want het leven kon zo moeilijk niet zijn, of moe bleef vertrouwen hebben in haar Schepper, iets dat Nora niet altijd begreep. Er was een huis dat op hen wachtte, maar verder was alles vreselijk onzeker. Ze waren moe, hongerig en koud. Geld hadden ze nauwelijks meer en vader had geen werk. Jan was ziekelijk. Wat moest dat allemaal worden? Had ze maar iets van haar moeders vaste vertrouwen dat alles wel goed zou komen. Nora beet op haar lip, haalde nog eens diep adem en las zichzelf de les. Kijk om je heen, naar de drukte op de rivier, die onvoorstelbaar was nu ze de stad invoeren. De rivier was zo vol leven! Het water rook zo heerlijk fris. Ze had dorst. Misschien moest ze nog wat drinken, zodat de knagende honger ook minder voelbaar was? Zelfs Aleid was inmiddels stil en ernstig geworden. Dicht stonden ze nu bij elkaar. Stilzwijgend hadden ze een halve cirkel om Jantje gevormd, aan de reling van de oude zeilklipper die hen had vervoerd. Klippers waren snelle schepen en de beurtschipper was een van de weinige mensen die nog steeds niet wilden geloven dat de tijd van de zeilvaart voorgoed voorbij was. Vanaf de oudste tijden was de mens afhankelijk geweest van de wind, om het water te bedwingen, zei hij. Nu waren er veel vies stinkende, walmende stoomschepen die de drukke rivier bevoeren, die de lucht vervuilden met roet en de geur van stoom drong zich nu in hun neusgaten. Immense zeeschepen lagen in de havens, meest stoomschepen die nog wat zeil konden bijzetten. Op de rivier lagen ook rijnkaken bij de dukdalven, daar waar grote zeeschepen soms midden op de rivier gelost werden. Op stroom heette dat, hoorde ze van het schippersknechtje, dat een wereldwijs gezicht trok tegenover de diep onder de indruk geraakte plattelanders.

De familie Groenendijk was niet de enige gelukszoeker die alles achter zich had gelaten, dat was duidelijk. Op het platteland was het leven de laatste jaren moeilijk geweest. Meer dan tien jaar geleden had een grote landbouwcrisis heel Europa getroffen, toen waren er al veel mensen weggegaan. In dezelfde tijd was eindelijk de Nieuwe Waterweg zo-

danig uitgebaggerd dat het voor zeeschepen mogelijk was geworden om zonder al te veel moeilijkheden door te varen tot aan de stad. Als gevolg daarvan was Rotterdam enorm gaan groeien. Steeds meer mannen hadden er de ene haven na de andere gegraven. Overal werden woningen gebouwd voor de eindeloze stroom arbeiders die de zich uitbreidende stad naar zich toe trok. Wie in de kroegen hoorde dat het loon in de stad soms wel een keer zo hoog was als op het platteland, wilde ook wel gaan. Maar diezelfde mannen zwegen er wel over dat het leven in de stad beslist duurder was. Dat de mensen er dicht opeengepakt huisden. Men wist in het dorp wel dat de stad een poel van zonde was, maar het betere bestaan bleef lokken.

Eindelijk meerden ze af en niet veel later stond het vijfkoppige groepje met hun karige bezittingen in de hand op de drukke kade.

Sleperskarren hobbelden luidruchtig over de keien. Op veel plaatsen lagen goederen op de kade opgeslagen, afgedekt door dikke zwarte zeilen waarmee kinderen tenten maakten om er te spelen.

‘Kom,’ zei Groenendijk. Van de schipper hadden ze gehoord waar ze ongeveer heen moesten.

Ze bleven dicht bij elkaar in de buurt om elkaar onderweg niet kwijt te raken. Een tikje angstig voelde Nora zich wel in die ongewone drukte. Zo veel lawaai was er in hun dorp alleen als er kermis was, en daar kwamen ze nooit omdat pa dat niet wilde hebben. Op de kermis was te veel slechtheid, zei hij. Een godvrezend mens had daar niets te zoeken, er was daar te veel losbandigheid.

Nora zuchtte. Ze was moe. Zo nu en dan voelde ze zich een beetje duizelig, dat zou wel door de drukte en de honger komen. Aleid leek daar niets geen last van te hebben. Die keek met glimmende ogen vol verlangen naar het veelkleurige, bruisende stadsleven. Jantje zag nog bleker dan gewoonlijk, en moeders mond was een smalle streep geworden. In haar ogen lag echter dezelfde rust en vastberadenheid als altijd.

Vader Groenendijk liep voorop. Ze naderden nu de binnenstad waar ze moesten zijn. De Coolsingel met zijn molen en het grote ziekenhuis, ze keken er hun ogen uit. Het water daar stonk een beetje, in de stad stonk het trouwens wel op meer plaatsen, ontdekten ze. Ze zagen de Doelen, de theaters, winkels die nu gebouwd werden aan de Nieuwe

Binnenweg. Nora had nooit geweten dat een stad zó groot was. Heel anders dan Zierikzee en Brouwershaven bij hen op het eiland.

Maar toen maakten voorname huizen en winkels plaats voor sloppen en stegen, nu ze weer verdergingen. Hier stonden de huizen steeds dicht op elkaar gepakt. Hier waren zelfs de straten vies en stonk het nog meer dan bij de singels waar ze eerder langs gekomen waren. Hier hingen ook vrouwen uit ramen die zich luidruchtig bemoeiden met wat er op straat gebeurde. Er was een kromgebogen oude vrouw die vis ventte met een handkar. Een lorrenboer met een stemvolume waar elke acteur jaloers op zou zijn brulde ‘Lorrèèè’ terwijl hij met zijn hondencar langs de huizen trok. Het was kil en tochtig in de straatjes, waar de huizen intussen zo dicht opeengepakt stonden dat de zon nooit veel kans kreeg. Pa vroeg voor alle zekerheid een keer of ze wel goed liepen.

Kroegen waren er genoeg, dacht Nora verbaasd. Sommige vrouwen met losgepiekte, vettige haren en beduimelde, gescheurde schorten maakten een praatje met elkaar vlak voor de winkel van de waterstoker, een typische Rotterdamse nering waarover ze op het dorp al had horen praten. Daar kon je voor een luttel bedrag een emmer heet water halen op wasdag. De waterstoker verkocht ook petroleum en kolen en ze heetten de beste nieuwsverspreiders te zijn die de stad kende, al dan niet met behulp van hun duim.

Het was duidelijk dat ze hier vreemden waren. Overal werden ze nagekeken, een enkele maal vriendelijk toegeknikt. Er zat een oude, kromgebogen vrouw achter een raam te breien, een dikke kat lag in de vensterbank tussen twee schriële geraniumplanten. Flink zijn, hield Nora zichzelf voor. Pa zou straks op pad gaan om wat te eten te bemachtigen, had hij beloofd. Ze was vanzelfsprekend niet de enige die duizelig begon te worden van de honger.

Eindelijk kwamen ze, na een paar maal verkeerd lopen en opnieuw de weg vragen, in de straat waar ze moesten zijn. Nu, straat kon je het maar nauwelijks noemen. Steeg, dat was het woord. De ruimte tussen de tegenover elkaar staande huizen bedroeg hooguit een meter of drie.

‘Zijn we er haast?’ Jantje hilde bijna. Hoewel het ventje zelden of nooit klaagde over zijn slechte gezondheid, was het duidelijk dat hij op was van vermoeidheid. Ondanks haar eigen ellende nam Nora hem

op haar rug. ‘Ik zal je het laatste stukje wel dragen,’ beloofde ze terwijl ze manmoedig een nieuwe duizeling doorstond. Jantje hing van vermoeidheid tegen haar aan.

‘Hier moet het zijn.’

Nog onverwacht hield vader Groenendijk stil. Zwijgend staarden ze met hun vijven naar de kale deur, waarop nog slechts resten zaten van de bruine verf die het hout eens een heel ander aanzien had gegeven. Nora zette hijgend haar broertje op de grond. ‘De straatnaam klopt, het nummer ook. De reis is ten einde. Moe, nog even en ik ga op eten uit.’ Bemoedigend sloeg pa een arm om zijn vrouw heen. In de ogen van de anders altijd zo rustige vrouw stonden nu toch een paar tranen.

Moesten ze hier leven?

Hoofdstuk 2

Het vettige optrektouw langs de trap bood toch steun om hoger te komen, dacht Nora, terwijl ze huiverde vanwege de muffe geur die in het trappenhuis hing. Hun woonhuis was het voorhuis op tweehoog, zo bleek. De woning mocht eigenlijk nauwelijks zo heten. Die was bijna even slecht als het paardenknechtshuisje dat ze op het eiland achter zich gelaten hadden. De traptreden, half vermolmd zo hier en daar, bogen door onder hun gewicht. Ze kwamen op een overloopje. Eenhoog was ook een voorhuis en een achterhuis, zodat ze met vier woningen dezelfde trap gebruikten. Elke woning had één kamer en een piepklein keukentje, plus een gedeelte van de zolder. Een slordig geklede vrouw duwde een deur open.

‘O, zijn jullie de nieuwe mensen? Nou, het boeltje staat al boven, hoor.’

De tweede trap was niet beter dan de eerste. Moeder hijgde. Jantje ook. Vader was vooropgegaan.

Zwijgend keken ze even later rond in de kamer van ongeveer vier

bij vier meter. In een hoekje stonden inderdaad hun eigen spulletjes. Voor het eerst in haar leven zag Nora haar moeder moedeloos om zich heen kijken en ze was er bijna zeker van dat ze in moes ooghoek een traan zag blinken.

‘Bent u moe?’ vroeg ze zacht.

‘Ach kom.’ Deze keer was het Aleid die de moed erin hield. ‘Ik neem de emmer en ga water halen.’

‘Hadden we maar een cent voor heet water, zodat we konden schoonmaken.’ Moeder Groenendijk keek bedenkelijk naar de smoezelige houten vloer en de muren waarvan het behang ooit aardig was geweest, maar nu zag het eruit alsof de muren beplakt waren met lompen. Vader pakte resoluut de schaarse meubelen op en zette ze neer. Een tafel en voor allemaal een stoel. Een kastje. Een gemakkelijke stoel waar hij meestal zelf in zat, maar waar hij nu zijn vrouw induwde. ‘Ziezo,’ zei hij na een paar minuten. ‘Jij moet rusten, vrouw. En Jantje kan wel even in de bedstee gaan liggen. Nora, wil jij de kleren en het linnengoed uitpakken, dan ga ik er meteen op uit om op de lat wat eten te bemachtigen. We zullen niet eerder opknappen voor we wat in onze maag hebben.’

Weg was hij. Nora pakte de bundels met goed op. De paar handdoeken, waslappen en ander keukengoed hadden zo een plaatsje gevonden. Daar had ze nog geen tien minuten voor nodig. Het keukengerei was ook zo in een kastje gezet. De keuken was vies. Nora zuchtte even. Twee pannen, een paar borden en wat bestek. Jantje hing voor het raam en keek naar buiten, hij vond het maar vreemd dat de straat zo ver beneden hem lag. Aleid was nog steeds niet teruggekomen met haar emmer water, ongetwijfeld benutte die de gelegenheid om een praatje te maken met deze en gene. Maar waar was haar moeder gebleven? Nora schrok ervan. Het privaat misschien? Ze opende de deur van de kamer.

‘Moe.’

De altijd zo flinke vrouw zat op de trap en staarde nietsziend voor zich uit. Haar armen hingen slap naast haar lichaam, de schouders moedeloos omlaag. Waarschijnlijk had ze haar wanhoop voor Jan en Nora verborgen willen houden, dat ze zich hier zo afgezonderd had.

Met een luid kloppend hart van de schrik omdat dit helemaal niets voor haar moeder was, hurkte het meisje naast haar neer.

‘Moe, wat is dat nu?’

Er kwam geen antwoord. Het leek wel, of haar moeder haar niet gehoord had. Er klonk een deur en voetstappen op de trap. Zou dat eindelijk Aleid met haar water zijn? Hadden ze maar kolen en koffie zodat ze iets warmes voor haar moeder kon maken.

‘Moe.’

Nog steeds reageerde vrouw Groenendijk niet. Het leek wel of ze met open ogen sliep. Nora werd er angstig van. Het was duidelijk dat haar altijd zo flinke moeder met haar onwankelbare geloof ten prooi was aan de diepste verslagenheid.

Het was de buurvrouw die naar boven kwam, degene die hun boeltje in ontvangst had genomen. ‘Ik kwam maar eens even kijken hoe de vlag erbij hangt,’ mompelde ze toen ze bijna naar boven was gestommeld, ondertussen haar vettige haar uit het gezicht strijkend terwijl ze haar ruwe handen afveegde aan het smoezelige schort dat om haar omvangrijke buik spande. ‘Menslief, is het zo erg met je gesteld?’

Ondanks haar slordige uiterlijk en haar platte taalgebruik had deze vrouw kennelijk een goed hart. Ze bleef voor moeder Groenendijk staan. ‘Mens, kan ik je helpen?’

‘Ik weet niet wat er met moeder is,’ hakkelde Nora. ‘Ze is anders nooit zo.’

‘Het is te veel voor haar geweest,’ knikte buurvrouw begrijpend. ‘Of is ze ziek?’

‘Niet dat ik weet. Mijn broertje...’ Ze schrok opnieuw. Jantje! Het ventje hing lusteloos tegen het kastje aan. De bedstee stond open, maar er lag alleen vies, rottend stro in. Geen wonder dat hij daar niet wilde liggen.

‘Lieve, lieve,’ mompelde de dikke vrouw. ‘Ik ben vrouw Schilder, maar iedereen zegt tante Trui, dat moesten jullie ook maar doen, kinderen. Wel, meisje, ben je eindelijk terug?’

Ze gaf Aleid een standje voor haar lange wegblijven, alsof dat de gewoonste zaak van de wereld was. ‘Ga naar beneden en roep buurvrouw achter. Zeg haar, dat ze om de dokter moet gaan. Nee, geen vragen. Ik

heb dit vaker gezien en die dokter is een doodgoeie vent. Hij zal haar wel helpen.’

‘Maar moeder... ik bedoel... de dokter roep je toch alleen als er sprake is van leven of dood?’

‘Geen vragen. Ga nu maar. Ziezo, help me eens een handje, kind. Hoe heet je?’

‘Nora, tante Trui.’

‘Goed zo, Nora. Wel, jij legt je broertje in de bedstee. Het arme schaap ziet er vreselijk uit. Veeg er eerst het stro maar uit, de rest maken we later wel in orde. Zo, buurvrouw, dan neem ik jou eens even onder mijn hoede.’ Ze haakte haar handen onder moeders oksels en zo goed en zo kwaad als dat kon trok ze vrouw Groenendijk overeind. ‘Kom mee, in die stoel daar. Goed zo. En nu haal ik eerst een borreltje voor je, hoor. Niet weglopen.’ Ze lachte om haar eigen grapje. Maar ondanks alles was Nora maar wat blij dat tante Trui hen te hulp was gekomen. Het vieze stro bracht ze meteen naar beneden. Jantje was in de bedstee gaan zitten, misschien was hij een beetje bang voor tante Trui. Aleid keek angstig om de hoek van de kamerdeur. ‘Buurvrouw beneden is de dokter gaan halen. Wat is er aan de hand, Nora?’

‘Moeder is niet lekker geworden, geloof ik. Kwam pa maar terug. Hij blijft zo lang weg.’

Tante Trui was er al weer, met een halfvol borrelglas in haar handen. ‘Hier buurvrouw, dat helpt hoor.’ Haar ogen keken de ander goedhartig aan. Bijna tegelijkertijd kwam een deftige man de trap op.

Het kon niet anders of dit moest de dokter zijn. Een andere buurvrouw gluurde nieuwsgierig vanachter zijn rug de kamer in. In één oogopslag nam de rijzige man alles grondig in zich op. ‘Ik zie het al. Net aangekomen, zeker?’ De beide buurvrouwen werden in een handomdraai de kamer uitgewerkt en de deur werd achter hen gesloten. Hij beluisterde moeders hart, nam haar pols op, keek onder het ooglid. ‘Zo vrouw, zeg eens hoe u heet?’

‘Groenendijk,’ mompelde moeder. De borrel had toch weer een beetje kleur op haar gezicht gebracht.

‘Heb je ergens pijn, vrouw Groenendijk?’

‘Nee dokter.’

‘Lange reis gehad?’

De vrouw knikte.

‘Moe? Wanneer heb je voor het laatst gegeten?’

‘Vanmorgen, dokter.’

‘Voldoende?’

‘We hadden allemaal nog een enkel sneetje roggebrood, dokter,’ liet Nora zacht weten.

‘Heb je geen vader, kind?’

‘Hij is erop uit... om te proberen wat eten te krijgen.’

‘Hebben jullie daar geld voor?’

Ze bloosde diep, net zoals moeder en Aleid. ‘Vader probeert wat brood en kolen op de lat te krijgen, dokter. Morgen gaat hij op werk uit.’

De man zuchtte. Hij had er al te veel zo zien komen. Als Groenendijk geluk had en er inderdaad werk voor hem was, kreeg hij zijn loon toch pas op zaterdag en winkeliers gaven niet graag krediet als ze je niet kenden. ‘Wel, vrouw Groenendijk, met jou is niets anders aan de hand dan een lege maag en oververmoeidheid. Hier,’ hij rommelde in zijn broekzak en haalde er een tienguldenstuk uit. ‘Koop daar wat behoorlijk eten van en andere dingen die jullie hard nodig hebben.’

‘Maar dokter...’ Nu was ook Nora ontdaan.

‘Betaal het maar terug als Groenendijk werk heeft en je het weer kunt missen. Zo, en nu zal ik meteen eens even naar dit ventje kijken. Ik ben er nu toch.’

Zonder dat hij de gestamelde dankbetuigingen van Nora en haar moeder leek te horen, boog hij zich over Jantje. Moeder Groenendijk hilde. Het was voor het eerst in hun leven dat Nora en Aleid hun moeder hardop hoorden huilen. Nora werd door een nieuwe duizeling bevangen en moest zich even aan een stoel vastgrijpen. Toen vermande ze zich. Ze pakte het geld uit moeders hand en gaf het aan Aleid. ‘Ga kijken of je pa kunt vinden en ik denk dat je maar het beste even aan tante Trui kunt vragen waar je de meeste kans hebt hem te vinden. Haast je. We moeten zorgen dat we vanavond behoorlijk te eten krijgen. Iets warm als het kan.’

‘Het is nu vier uur geweest,’ bromde de dokter. ‘Met dit ventje is het

minder goed gesteld, meisje. Ik zou hem eens grondig willen onderzoeken.'

'Onze Jan is altijd al aan het kwakkelen geweest, dokter. Als vader werk heeft en we een dokter kunnen betalen, willen we hem laten onderzoeken, maar nu...'

'Naar mij kun je altijd toekomen, kind. Je hoeft pas te betalen als dat kan. Zeg dat tegen je moeder als ze weer zichzelf is. Ik verwacht haar een dezer dagen met het ventje op mijn spreekuur te zien.'

'Maar dokter... we staan al zo bij u in de schuld. Dat zal pa niet prettig vinden.'

'Dat geeft niets. Vraag het maar in de buurt. Ze zullen je vertellen dat ik kom als dat nodig is, ongeacht of ik daarvoor betaald word of niet. En nu moet ik verder.'

'Ik weet niet hoe ik u bedanken moet, dokter,' stamelde Nora.

'Geen dank. Buurvrouw wist wat ze deed toen ze me liet roepen.' Ze zou zweren dat de man even lachte, dacht Nora verbaasd. Toen werd zijn gezicht weer ernstig. 'Er is er maar Eén Wie je dank verschuldigd bent. Zo dames,' nu lachte hij opnieuw, maar ditmaal tegen de nieuwsgierige buurvrouwen die zich nog steeds achter de deur bleken te verdringen. 'Als een van jullie nog een beetje koffie in de pot heeft zitten moesten jullie daar maar eens een lekker warm bakje van maken voor die vrouw daar. De groeten allemaal.'

'Ja, ja,' mompelde tante Trui. 'Ik heb nog wel melk en suiker ook. Gaat het weer wat beter, buurvrouw?'

Moeder Groenendijk had haar tranen inmiddels gedroogd en schaamde zich nu diep voor haar zwakheid. Jantje was zomaar in de kale bedstede in slaap gevallen, het ventje moest uitgeput zijn geweest. Tante Trui was naar beneden gestommeld maar de andere buurvrouw speelde nog wat met de punt van haar schort. 'Ik ben vrouw De Boer. Hoe heten jullie?'

'Groenendijk,' antwoordde Nora.

'Wel, vrouw Groenendijk, ik zal je morgen wel helpen met schoonmaken, hoor. Bij de waterstoker ga ik eerst een emmer water halen en groene zeep heb ik zelf nog wel. Ik zal je bedstee schoonmaken voor je er vanavond in slapen moet. Rust zelf maar een beetje uit.'

‘Dank u,’ mompelde Nora, omdat moe opnieuw haar ogen zat te deppen bij zo veel onverwachte hartelijkheid.

Eindelijk waren ze samen. Nora hurkte bij haar moeder neer. ‘Ziet u wel? Alles komt goed.’

De oudere vrouw knikte. ‘Ik schaam me zo, dat ik mijn vertrouwen heb verloren kind, terwijl ik had moeten beseffen dat de Schepper ook vandaag wel voor ons zou zorgen. Staat er niet: “Tot hiertoe heeft de Here mij geholpen”? Waarom zou Hij dat vandaag dan niet doen?’ Ze zuchtte eens. ‘Daar schaam ik me het meeste voor. Ik had op God moeten vertrouwen.’

Nora slikte. Dit was typisch haar moeder. Maar antwoorden hoefde ze niet. Daar was tante Trui met een dampende koffiepote en een paar kommen. Achter haar kwam de buurvrouw met een dampende emmer, een boender en de zeep. Ze tilde zwijgend Jantje uit de bedstee die op de kale grond verder sliep en toog zwijgend aan het werk. Tante Trui keek Nora goedhartig aan. ‘Alles zit erin, Nora, melk, suiker, neem zelf ook een bakje, meid. Je bent een kranig ding, hoor. Je moeder mag trots op je zijn. Ziezo, kom morgen maar even bij me langs om een praatje te maken, buurvrouw, dan zal ik je vertellen waar je het goedkoopste terecht kunt voor je boodschappen. Ajuus.’ Weg was tante Trui weer. De zurige lucht in de kamer trok weg nu vrouw De Boer de ramen ondanks de kou wagenwijd open had gezet en de frisse geur van groene zeep nam de plaats in van die van rottend stro. Met trillende vingers schonk Nora twee kommen vol. Jantje sliep nog steeds dwars door alles heen. ‘Hier moe, drink dit zo warm mogelijk op.’

‘We hebben niets warmers meer gehad sinds gistermorgen,’ mompelde haar moeder, terwijl ze kleumend haar koude vingers om de kom vouwde.

‘Jullie zullen ervan opknappen,’ knikte vrouw De Boer. ‘Ziezo, in die bedstee kun je weer slapen. Hier meid, ik laat het sop hier, dan kun jij er in de keuken nog even mee aan de gang.’

‘Graag. Daar is het evenmin erg fris.’

‘Morgen hebben jullie alle tijd om grondig schoon te maken, maar nu ben je tenminste uit de ergste stank. Zo.’ Ze schoof de ramen weer naar beneden en Nora mompelde nog dankbetuigingen toen de deur

allang weer achter haar was dichtgevallen.

Eindelijk ging ook Nora zitten. ‘Heerlijk,’ mompelde ze boven de warme koffie en ineens stonden er ook in haar ogen een paar tranen. Een nieuwe duizeling kwam en ging. Ja, de koffie zou ook haar goeddoen. Ze was mierzoet.

‘Ik heb een vreselijke honger, moe,’ mompelde ze. ‘Die dokter toch, hè? Wat ben ik blij dat buurvrouw hem liet komen.’

Nog voor ze goed en wel hun kommen leeg hadden, kwamen Groenendijk en Aleid weer terug. ‘Gelukkig,’ slaakte Nora een zucht van verlichting. ‘Kom, er is koffie genoeg en ze is nog warm, jullie hebben het even hard nodig als wij.’

‘Koffie?’ Aleid snoof behaaglijk. Het was maar goedkoop zwart vocht met verdunde melk dat de naam koffie eigenlijk nauwelijks verdiende, maar voor hen was het op dat moment niet minder dan nectar.

‘Niemand wilde me op de pof verkopen,’ verzuchtte vader, hij had van Aleid al gehoord wat er tijdens zijn afwezigheid was gebeurd en zelfs die sterke man zag bleek en had grote donkere kringen onder zijn ogen.

‘Dat komt omdat ze ons nog niet kennen,’ wist de nuchtere Aleid. ‘Later doen ze er niet meer zo moeilijk over. Weet je, dat ik nu al van de stad hou?’

Ondanks alles moest Nora glimlachen. Ze had het eten dat ze hadden meegebracht naar de keuken gebracht. Dankzij het geld van de dokter hadden ze alles wat ze nodig hadden. Aardappelen en zelfs een stukje spek, en een rood kooltje dat zijn beste tijd weliswaar gehad had, maar dat daarom ook erg goedkoop was geweest. De zoete, warme koffie had haar goedgedaan. Ze nam de emmer met sop en maakte de keuken zo goed en zo kwaad als dat ging een beetje schoon. Buurvrouw had gelijk, morgen konden ze grondig schoonmaken. Nu ging ze direct aan het eten beginnen. Zonder iets aan haar moeder te vragen begon Nora met het schillen van de aardappelen en het fijn-snijden van de rode kool. Pa was al bezig de kachel aan te steken, zag ze over haar schouder heen. Goed zo. ‘Aleid,’ riep ze na een paar minuten.

Rond het jaar 1900 is het leven bepaald niet idyllisch. Er is weinig werk, mensen leven in grote armoede en de meesten sterven jong. Ook de zussen Nora en Aleid Groenendijk hebben het niet makkelijk. Ze verhuizen met hun ouders naar Rotterdam in *Altijd leeft de rivier* en vinden daar werk in een loodwitfabriek. Zwaar en ongezond werk, maar het is beter dan niets. In *Woelige wateren* zijn beide zussen getrouwd. Maar dan breekt de Eerste Wereldoorlog uit... Het slotdeel van deze trilogie is *Bij storm en ontij*. Dat gaat over Louise, die verliefd wordt op haar collega Lo, terwijl diens broer Hans juist verkikkerd is op háár.

Gerda van Wageningen is de populairste streekromanauteur van Nederland. Haar boeken bieden een heerlijke combinatie van historische feiten en meeslepende verhalen. *Idylle aan het water* speelt zich af in Rotterdam, een stad die zij in haar hart heeft gesloten.

Z&K

ISBN 978 94 019 1122 1 NUR 344

www.zomerenkeuning.nl